

Dan maar de levende dieren observeren. De levende dieren waren donkergrijs van kleur en de tentakels zijn van dezelfde kleur. Maar toen ik het water ververste en rekening probeerde te houden met de temperatuur van het toegevoegde water om de slakjes niet te laten schrikken kon ik niet anders dan het water van koud naar warm te laten inspelen. Wat mij toen opviel was dat de tentakels van twee slakjes oranje werden. Later kleurden deze weer grijs. Deze waarneming werd gedaan bij natuurlijk licht. Bewust had ik de levende slakjes in een glazen schaalje bij het raam gezet om te fotograferen. Bij kunstlicht krijg je namelijk andere kleuren, die vaak "roder" zijn.

Deze waarneming bewerkstelligde bij mij dat ik nu twijfel over het determinatiekenmerk van de kleur van de tentakels. Het wordt namelijk aangenomen dat *Planorbis planorbis* donker grijsbruin gekleurde tentakels en *Planorbis carinatus* MÜLLER, 1774 roodachtige tentakels heeft (Gittenberger et al., 1998). Mogelijk dat temperatuur of daaraan gerelateerde zuurstofgehalte in het water een invloed hebben op de kleur van de tentakels?

Uiteindelijk las ik in Glöer (2002) dat er een *Planorbis* soort is beschreven zonder kiel: "Bei *Planorbis planorbis* f. *ecarinatus* WESTERLUND 1885 fehlt der Kiel." Afgezien van het feit dat enkele van de door mij verzamelde huisjes wel een zeer lichte kiel hebben denk ik toch dat het om deze beschreven vorm gaat.

Begeleidende soorten

Ik heb de greppelsloot niet bemonsterd. Ik heb alleen op takken gezocht en vond daarop de volgende soorten: *Stagnicola palustris* en *Galba truncatula*.



Planorbis planorbis var. *ecarinatus* WESTERLUND, 1885

Literatuur:

- GEENE, R. (1990): De Nederlandse zoetwaterslakken. – Utrecht (Jeugdbondsuitgeverij): 34 pp.
- GITTENBERGER, E., A.W. JANSSEN, W.J. KUIJPER, J.G.J. KUIJPER, T. MEIJER, G. VAN DER VELDE & J.N. DE VRIES (1998): De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse Fauna 2. Leiden/Utrecht (Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis / KNNV Uitgeverij / EIS-Nederland): 288 pp., 12 platen.
- GLÖER, P. & C. MEIER-BROOK (1994): Süßwassermollusken. Ein Bestimmungsschlüssel für die Bundesrepublik Deutschland. 11. erweiterte Auflage. – Hamburg (Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung): 136 pp.
- GLÖER, P. (2002): Die Tierwelt Deutschlands, 73. Teil. Die Süßwassergastropoden Nord- und Mitteleuropas. Bestimmungsschlüssel, Lebensweise, Verbreitung. – Hackenheim (ConchBooks): 327 pp.
- JANSSEN, A.W. & E.F. DE VOGEL (1965): Zoetwatermollusken van Nederland. – Amsterdam (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie): 160 pp.
- NECKHEIM, C.M. (2008): De landslakkenfauna in het Gooi tussen Naarden en Huizen (Noord Holland, Nederland) nader bekeken. (in druk)
- SABLON, R. & J.L. VAN GOETHEM (1989): Drie soorten Planorbidae nieuw voor de Belgische fauna (Mollusca, Gastropoda). - Verhandelingen van het Symposium "Invertebraten van België": 113-118.

Adres van de auteur:
C.M. Neckheim
Poggenbeekstraat 21 - 2h
1073 JE Amsterdam
telloneckheim@orange.nl

Excursie Nederlandse Malacologische Vereniging naar Den Helder op 12 mei 2007

Margreet Kouwenhoven & Anthonie van Peursen

An overview is given of the collected molluscs during the excursion of the Dutch Malacological Society to Den Helder (province of North-Holland).

Deelnemers: Dinie Atsma, Frank de Graaf, Huub en Lies Huneker, Anneke en Bert Jansen, Margreet Kouwenhoven, Rina Mounoury, Anthonie en Dorine van Peursen, Ben Schrieken.

We verzamelden op de parkeerplaats bij fort Kijkduin en keken even op de dijk, maar door de harde zuidwes-

telijke wind werd het water te hoog opgestuwd om Patella's te kunnen waarnemen. Wel zijn enkele exemplaren van de Gewone alikruik (*Littorina littorea*; foto 1) en jonge Mosseltjes (*Mytilus edulis*) waargenomen. Erg spectaculair was het feit dat we vlak voor de kust een Bultrug (*Megaptera novaeangli*) langs zagen zwemmen toen we bij de Zeetrekelpost van de Vogel-



Foto 1. *Littorina littorea* ;dijk bij Fort Kijkduin (Dorine van Peursen).



Foto 2. Bij de Burgemeester Visserbrug (Dorine van Peursen).

werkgroep Den Helder langs gingen. Zij hadden zich in de luwte van de kustwachtoren opgesteld. De excursie concentreerde zich op drie gebieden:

1. Fort Westoever.

Ben Schrieken nam ons mee naar fort Westoever aan de Bassingracht, nabij de Burgemeester Visserbrug (foto 2). Fort Westoever maakt deel uit van de Linie, een gordel van verdedigingswerken waarvan de bouw begonnen is tijdens de bezetting door Frankrijk (1810-1814). Den Helder was in die tijd al een oorlogshaven, maar het bleek vanuit het zuiden kwetsbaar te zijn. Na het graven van het Noord-Hollands kanaal (gereed in 1824) werd het fort Westoever gebouwd. De plaats die we bezochten, ligt in km-hok 114,551. We hebben er in het brakke water van de Bassingracht met schepnetten verzameld. Soms werd er in spanning afgewacht of tijdens deze handeling iemand het water in zou rollen. Bij de bunker hebben we gezocht naar landslakken. De vondsten staan in de tabel onder vindplaats 1.

2. Het Kuitje.

Vervolgens reden we naar 't Kuitje. Dit is een bijzonder

buitendijks terrein. Het is ontstaan bij de aanleg van het Nieuwe Haventerrein in de vijftiger jaren van de vorige eeuw, toen de dijk langs het Balgzand zo'n twee kilometer oostwaarts verschoven werd. Ten zuiden van het Nieuwe Haventerrein ligt dit vrij toegankelijke buitendijkse terrein met een strandje. In de jaren 1982-1987 is de zeedijk verbreed en verhoogd, vanwege de Deltawet. De schorren in de omgeving zijn heel belangrijk voor de vogels van het wad, als hoogwatervluchtplaats. Het is er bijzonder voedselrijk: wormen, mollusken en kreeftachtigen zijn er te vinden. De rust wordt er gehandhaafd door de beheerder, dit is Landschap Noord-Holland.

We hebben gezocht op het groene strandje, rond het dijkmagazijn en in het Balgzandkanaal, dat bij het Kuitje in de Waddenzee uitkomt. Het dijkmagazijn wordt gebruikt voor beheer en voorlichting. Het is een milieueducatiecentrum van Landschap Noord-Holland en de werkgroep Den Helder van de Waddenvereniging. Ben Schrieken had een sleutel van het dijkmagazijn, hij verzorgt er de aquaria, zodat we binnen even aangenaam konden verpozen met warme koffie en boterhammen. Op het groene strandje vonden we een aantal mariene mollusken, rondom het dijkmagazijn vonden we een aantal landmollusken en uit het Balgzandkanaal werden wat zoetwatermollusken gedregd. De vondsten (km-hok 114,549 voor het groene strandje en het dijkmagazijn, km-hok 115,549 voor het Balgzandkanaal) staan in de tabel onder vindplaats 2. Ben bracht nog een grote zak marien materiaal van een kotter, o.a. Grote mantel (*Pecten maximus*), Gedoornde hartschelp (*Acanthocardia echinata*), Noordkromp (*Arctica islandica*) en Noordhoren (*Neptunea antiqua*).

3. Mariëndal - oud en nieuw deel.

Tot slot gingen we nog naar Mariëndal (foto 3-4). Mariëndal ligt in het duinzoomgebied. Dit is een overgangslandschap van duin naar polder. In het verleden is hier landbouwgrond geweest, eerst grasland, later ook bollengrond. Sinds 1985 wordt er gestreefd naar regeneratie van het natuurlijke landschap en aanleg van een



Foto 3. Mariëndal plasje (Margreet Kouwenhoven)

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Locatie 1	Locatie 2	Locatie 3
Landmollusken				
<i>Aegopinella nitidula</i>	Bruine blinkslak	X		
<i>Cepaea nemoralis</i>	Tuinslak			X
<i>Cochlicopa lubrica</i>	Glanzende agaathoren	X		X
<i>Discus rotundatus</i>	Boerenknoopje	X	X	
<i>Cornu aspersum</i>	Segrijnslak	X	X	
<i>Oxyloma spec.</i>	Barnsteenslak			X
<i>Trochulus hispidus</i>	Behaarde slak	X	X	
<i>Vitrina pellucida</i>	Doorschijnende glasslak			X
<i>Zonitoides nitidus</i>	Donkere glimslak	X		
Juvenile naaktslak en huisjesslak waargenomen				XX
Zoetwatermollusken				
<i>Anisus vortex</i>	Draaikolkschijfhoren			X
<i>Bithynia tentaculata</i>	Grote diepslak		X	
<i>Dreissena polymorpha</i>	Driehoeksmossel	X		
<i>Gyraulus albus</i>	Witte schijfhoorn			X
<i>Lymnaea stagnalis</i>	Gewone poelslak			X
<i>Mytilopsis leucophaeata</i>	Brakwatermossel	X		
<i>Phys fontinalis</i> juveniel	Bron-blaashoren			X
<i>Planorbium corneum</i>	Posthoornslak			X(1)
<i>Planorbis carinatus</i>	Gekielde schijfhoren			X
<i>Planorbis planorbis</i>	Gewone schijfhoren			X
<i>Sphaerium corneum</i>	Gewone hoornschaal			X
Mariene mollusken				
<i>Cerastoderma edule</i>	Kokkel		X	
<i>Crassostrea gigas</i>	Japanse oester		X	
<i>Hydrobia ulvae</i>	Wadslakje		X	
<i>Macoma balthica</i>	Nonnetje		X	
<i>Mya arenaria</i>	Strandgaper		X	
<i>Scrobicularia plana</i>	Platte slijkgaper		X	
Totaal		8	10	14

Tabel: Soortenlijst excursie Den Helder op 12 mei 2007, met locatienummers
 Locatie 1: fort Westoever, xy = 114-551; Locatie 2: 't Kuitje, xy = 114/115-549;
 Locatie 3: Mariëndal, xy = 110-549

(1) Een volwassen exemplaar van deze soort is gevonden in de sloot en twee juveniele (jonge) exemplaren in het plasje.

recreatiegebied ter ontlasting van het nabijgelegen bosgebied de Donkere Duinen. Er is bos aangeplant en het water wordt zoveel mogelijk gevoed met schoon grondwater of kwelwater vanuit de duinen. Er wordt gestreefd naar een optimale waterkwaliteit.



Foto 4. Mariëndal; *Cepaea nemoralis*; (Margreet Kouwenhoven)

Het oude deel is vooral recreatiegebied, het nieuwe deel is gedeeltelijk afgesloten en wordt deels begraasd. Dit nieuwe deel is sinds enkele jaren toegevoegd. Voormalig bollenland werd afgegraven, de vruchtbare toplaag werd verwijderd, er werden waterpartijen gegraven om weer een nieuw natuurgebied te laten ontstaan. De vogels hebben al dankbaar gebruik gemaakt van de nieuwe rustplaats en langzamerhand komen er ook steeds meer leuke wilde planten tevoorschijn. In de ondergrond zijn nog schelpen aanwezig van het oude drainagesysteem.

In Mariëndal zochten we op het land en in het water, in km-hok 110, 549. Er is op drie plaatsen in het water gezocht; het water op de afgegraven bollenland, in een plasje bij het bos en in een sloot langs de weg tegenover het bos. De vondsten staan onder vindplaats 3 in de tabel.

Zoals gebruikelijk (wanneer er voldoende tijd is) werd de excursie afgesloten met het gezamenlijk iets drinken in een nabij gelegen restaurant. Dit keer gebeurde dat in restaurant Dui-noord waar ook aan een grote tafel de vondsten werden bekeken en deels gedetermineerd.

Geraadpleegde literatuur:

- BRUYNE, R.H. DE (2004): Veldgids schelpen. – Utrecht (KNNV Uitgeverij / Jeugdbondsuitgeverij): 224 pp.
- CREUTZBERG, F., J. PUNSELIE, G.A. ROOS & G.J. WELGRAVEN (red.) (1995): Atlas van de natuurgebieden in de gemeente Den Helder, 3e editie. – Den Helder.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYS & TH. E.J. RIPKEN (1984): De landslakken van Nederland. – Utrecht (Uitgeverij KNNV): 184 pp.
- GITTENBERGER, E., A.W. JANSSEN, W.J. KUIJPER, J.G.J. KUIJPER, T. MEIJER, G. VAN DER VELDE & J.N. DE VRIES (1998): Nederlandse Fauna 2. De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. – Leiden / Utrecht (Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis & KNNV & EIS-Nederland): 288 pp., 12 platen.

Correspondentie:
 A.D.P. van Peursen
 Tarweakker 65
 2723 TB Zoetermeer
 peurs040@planet.nl